

Autor všechna svoje tvrzení dokládá hojnými citacemi archivních materiálů. Cenné je rovněž uvedení rozboru pramenů, odborné literatury a použitých metod v úvodu publikace. Funkční je seznam užitých zkratk a místní rejstřík v závěru. Publikace významně přispívá k pochopení dané problematiky.

Dagmar Hudecová

**Kateřina LANČOVÁ – Michaela ZÁVODNÁ – Aleš ZÁŘICKÝ (eds.), *Orlová, Slezsko a střední Evropa 1223–2023, Ostrava 2023 – Český Těšín 2023, 611 s.***

Ke konci uplynulého roku 2023 vyšla zásluhou dvou předních akademických a paměťových institucí z Moravskoslezského kraje, Ostravské univerzity a Muzea Těšínska, nová obsáhlá kolektivní monografie zaměřená na dlouhotrvající historii města Orlové v širším kontextu historických a literárněvědných dějin moravsko-slezského pomezí, respektive východní části českého Slezska (Těšínsko) a celé střední Evropy. Recenzovaná publikace, která měla zjevně za úkol důstojným způsobem uctít kulaté 800. výročí od první písemné zmínky o Orlové (1223), je výsledkem práce početného multioborového badatelského týmu takřka tří desítek etablovaných historiků, literárních vědců, jazykovědců a germanistů z České a blízké Polské republiky.

Kniha vychází z několikadenní konference *Orlová, Slezsko a střední Evropa 1223–2023*, která proběhla ve dnech 18. a 19. října 2023 v prostorách kubistické staré orlovské radnice (Orlová-město) a moderního Městského úřadu Orlová (Orlová-Lutyně). Bez zajímavosti není ani, že třetí den, 20. října roku 2024, výše zmiňované odborné setkání doplnily exkluzivní komentované prohlídky zajímavosti města Orlové i přilehlého starého Karvinska. V rámci konference byl slavnostně uveden také přitažlivý dokumentární film *Orlová včera, dnes a zítra*, jenž ve dvou dílech shrnul dlouhý historický vývoj Orlové od prvních středověkých zmínek, přes počátky těžby černého uhlí až po soudobou historii města. Vrátime-li se však k hodnocení vlastní kolektivní monografie, je třeba uvést, že se na jejím nákladném vydání finančně podílelo hned pět institucí – město Orlová, Muzeum Těšínska, Nadace Landek Ostrava, Filozofická fakulta Ostravské univerzity a vědecké Centrum pro hospodářské a sociální dějiny FF OU. Deklarovaným cílem publikace bylo v širším historickém rámci akcentovat významné historické milníky města, které by dokazovaly skutečnost, že Orlová nebyla solitérním fenoménem, ale naopak v mnoha případech sama utvářela širší dějiny moravsko-slezského pomezí.

Obsah kolektivní monografie *Orlová, Slezsko a střední Evropa 1223–2023* byl po úvodním slově orlovské starostky Lenky Brzyszkowské (s. 9–10)

rozdělen do dvou hlavních tematických částí. V první části „Orlová historická“ bylo publikováno celkem 18 různorodých studií v českém a polském jazyce (s. 11–412), jež se dle jednotlivých přednesených konferenčních příspěvků zabývaly vybranými aspekty dějin Orlové se zřetelnou převahou prací k dějinám 19. a 20. století. V druhé části publikace nazvané „Orlová jazyková a literární“ bylo zveřejněno dalších šest výběrových studií k literárním osobnostem spjatých s Orlovou, ke kvantitativní onomastice či germanismům v nářečí i současné mluvě Orlové (s. 415–495). Představovanou práci doplňují závěrečné kapitoly, seznam zkratk (s. 499–500), pramenů (s. 501–504), literatury (s. 505–454), cizojazyčná shrnutí v anglickém, polském či německém jazyce (s. 547–577), informace o autorech (s. 579–583) a jmenný či místní rejstřík (s. 585–611). Značné úsilí při přípravě kolektivní monografie krom autorů museli vynaložit především tři editoři – Kateřina Lančová, Michaela Závadná a Aleš Zářický – z Filozofické fakulty Ostravské univerzity.

Ještě před zhodnocením přínosu vydané publikace pro historickou obec pokládám za užitečné čtenáře seznámit s tematikou jednotlivých publikovaných studií. První čistě historickou část publikace uvozuje studie Jerzyho Sperky, sepsaná v polském jazyce, jež se v ní zaměřil na představení nejstarších dějin benediktinského kláštera v Orlové od jeho založení ve 13. století až po úpadek kláštera ve století šestnáctém na pozadí vývoje monastické kultury v Horním Slezsku (s. 13–25). Na téma profesora Sperky, bytostně spjaté s prvopočátky dějin Orlové, navázal další studií Dalibor Janiš, který se tématu orlovského benediktinského kláštera věnoval hlouběji z pohledu jeho vlastních dějin ve 14. a 15. století se zaměřením na periodu husitských válek (s. 27–39). Trojici příspěvků prohlubujících poznání orlovského kláštera uzavírá Radim Jež podrobnou studií, v níž uvádí řadu nových poznatků ke klášterním dějinám v pozdním středověku a raném novověku (s. 41–75), jež načerpal z dochovaných právních pramenů králů či knížat z česko-polského pomezí. V další studii již autorka a první editorka celé publikace Kateřina Lančová opouští dějiny kláštera, aby se zabývala cechovním privilegiem těšínských řezníků z roku 1488, vydaným těšínským knížetem Kazimírem II., které se dochovalo ve sbírce listin zaniklé Slezské muzejní společnosti v Orlové (s. 77–84). Následuje zdaleka nejdelší stať docenta FF Ostravské univerzity Jiřího Brňovjáka (s. 85–154), obsírně se věnující tematické dějin orlovského panství, respektive orlovského velkostatku v postupném držení tří významných rodů Cigánů ze Slupska (1574–1614), Bludovských z Dolních Bludovic (1614–1833) a Mattencloit (1844–1902).

Po výše zmiňovaných studiích k nejstarším dějinám Orlové, tanního benediktinského kláštera a šlechty následuje v historické části kolektivní monografie sada příspěvků k moderním dějinám Orlové v 19. a na počátku 20. století. Ty začínají studií Aleše Zářického analyzujícího rozvoj těžebního

průmyslu v Orlové od prvních šlechtických pokusů o dolování uhlí až po rozvoj velkých těžbařských společností (s. 155–172). Po něm byla osvědčenou trojicí autorů Lumír Dokoupil, Ludmila Nesládková a Radek Lipovski publikována historicko-demografická studie osvětlující problematiku sňatečnosti a s ní spojené migrace katolických Orlovanů v druhé polovině 19. století (s. 173–196). Další příspěvek do knihy zpracovala ředitelka ostravského městského archivu Hana Šústková, která představila problematiku poslanců z Orlové, již zasedali na slezském zemském sněmu v letech 1861–1918 (s. 197–208). Po ní byla v knize publikována dvojice polsko-jazyčných studií. Janusz Spyra se zabýval problematikou příslušníků židovského etnika v Orlové a blízkém okolí v rozmezí 18. až 20. století (s. 209–230), zatímco Marzena Bogus-Spyra se v podobném časovém rozmezí věnovala dějinám orlovského obecného školství do vypuknutí první světové války (s. 231–241). Po ní publikoval studii v českém jazyce ostravský archivář Radoslav Daněk, jenž přiblížil rozvoj města Orlové coby centra tělovýchovného a sportovního hnutí na Těšínsku ke konci 19. a v první polovině 20. století (s. 243–259). Soubor studií k moderním dějinám města uzavírá badatel Pavel Kufa fundovaným příspěvkem k evangelickému kostelu v Orlové z let 1861–1862 a jeho staviteli Josefu Grossovi (s. 261–282).

Další soubor šesti studií k nejnovějším orlovským dějinám 20. a 21. století uzavírá celou první ryze historickou část publikace. Dvojice autorů Ivana Kolářová a Ondřej Kolář se zprvu vrací do období první Československé republiky, aby pojednali o bezpečnostních a sociálních poměrech na Orlovsku z hlediska tehdejšího četnictva a policie (s. 283–300). V dalším textu pak historička zapojeného Muzea Těšínska Lenka Nováková přiblížila problematiku památníku padlým, kteří zemřeli během sporů Československa a Polska o historickou oblast Těšínska (s. 301–313). Na Novákovou navázal Martin Krůl s zajímavým druhoválečným příspěvkem o nacistických pracovních táborech v Orlové (s. 315–335). Další historik z Muzea Těšínska, David Pindur, se v následné studii zevrubně zabýval národnostní kauzou obsazení římskokatolické fary v Orlové roku 1945 (s. 335–372), aby na něj navázal historik 20. století Václav Kaška, který připravil rozsahem menší, ale o to poutavější studii o nástupu a politické (pře)výchově komunistů v Orlové v rozmezí let 1945–1949 (s. 373–390). Historickou část knihy uzavírá historička a proděkanka FF Ostravské univerzity Michaela Závodná, jež publikovala svou stať k dopravní obslužnosti Orlové od 19. do 21. století se zaměřením na železniční dopravu (s. 391–412).

Poté již ve sledované kolektivní monografii k dějinám Orlové nastává druhá a závěrečná literární a jazyková část, kterou tvoří již jen šest závěrečných studií (kapitol). Tuto část uvozuje badatel Petr Hrtánek, který publikoval poutavou studii k pověrečným tradicím meziválečného Orlovska z pozůstalosti

spisovatele Karla Dvořáčka, žijícího v letech 1911–1945, jenž působil jako učitel v Karvině a Orlové-Porubě (s. 417–431). Na Hrtánka navazuje Michal Przywara, jenž v polském jazyce zveřejnil stručnou studii k polským spisovatelům z české části Těšínska spojeným s Orlovou, kde působil vícero polských umělců a národních buditelů (s. 433–437). Následně se slavistka Irena Bogoczová z Ostravské univerzity věnovala tématu Polského gymnázia v Orlové a otiskům, které tato škola zanechala v životě a díle profesorky Janiny Labochy (s. 439–452). V dalším příspěvku se badatel Jiří Knapík zaměřil na osobnost ne tak známého diplomata, literáta a orlovského gymnazisty Jaroslava Pščolky (s. 453–468). Poté trojice erudovaných jazykovědců z Katedry českého jazyka FF Ostravské univerzity, Jana Davidová Glogarová, Jaroslav David a Michal Místecký, využili kvalitativní a kvantitativní lingvistické metody, aby přinesli tři analýzy názvu a obrazu Orlové ve třech textech z druhé poloviny 20. a 21. století (s. 469–483). Literární a jazykovědnou část nové publikace o Orlové uzavírá příspěvek uznávaně germanistky Lenky Vaňkové, která přinesla fundovaný rozbor užívaných germanismů v minulé i současné mluvě obyvatel Orlové (s. 485–495).

Při hodnocení výše představené kolektivní monografie je nutno poděkovat všem autorům za náročnou badatelskou práci, kterou při přípravě všech více či méně podrobných studií, respektive kapitol vykonali, jak je jasně patrné z obsáhlého seznamu použitých pramenů a literatury. Předkládaná kniha nesporně představuje ve všech pojednávaných oblastech dílčí vědecký přínos a jistě obohatí veškeré dosavadní vědecké či popularizační monografie k dějinám města Orlové, jež vznikly ve 20. a 21. století. Kromě fundovaných příspěvků je třeba ocenit i pečlivé editorské zpracování a poutavé grafické vyznění knihy s množstvím publikovaných barevných fotografií, i když je škoda, že u některých kapitol obrazový doprovod zcela absentuje. Přes nesporný badatelský přínos recenzované knihy, která dozajista splnila deklarovaný cíl publikace a je dokladem o nesporném významu Orlové, jenž často přesahoval i hranice vlastního těšínského regionu, je však nutno zmínit, že kolektivní monografie trpí hned několika nešvary. Ty jsou především dány faktem, že se jedná o výstup z vědecké konference, byť se samozřejmě jedná, jak již bylo deklarováno, o výstup kvalitní. Jednotlivé příspěvky v knize tak nejsou v zásadě nijak provázány a přes široký záběr konference i celého autorského týmu zůstává v dějinách Orlové řada blíže nezpracovaných bílých míst, jimž nebyla věnována vůbec žádná pozornost.

I když tedy sledovaná kniha přináší celou řadu nových zajímavých poznatků, na mysl se vkrádá otázka, zda by si Orlová a její občané ještě nezasloužili další monografickou publikaci, jež by se uceleně věnovala celým dlouhým dějinám Orlové v kontextu církevních a šlechtických držitelů Orlové a orlovské

samosprávy od vrcholného středověku až po současnost. Období dvou světových válek, stejně jako celé soudobé dějiny či řádná onomastická analýza území Orlové ještě čekají na své řádné podrobné odborné zpracování. Přesto však je nutno recenzovanou kolektivní monografii *Orlová, Slezsko a střední Evropa 1223–2023* vřele doporučit všem zájemcům o středověkou, novověkou i moderní historii nejen samotného města Orlové, ale i širšího území Těšínska, respektive celého moravsko-slezského pomezí s přesahem do polského pohraničí.

Martin Slepíčka

**Renáta RŮŽIČKOVÁ (ed.), *Archivy východních Čech: historie a současnost*, Hradec Králové, Státní oblastní archiv v Hradci Králové 2023, 427 s., ISBN 978-80-88338-05-5.**

Tomáš Velička z Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, který se systematicky věnuje dějinám československého archivnictví,<sup>1]</sup> ve svém nedávném článku zabývajícím se dějinami archivů a archivnictví jako badatelského tématu,<sup>2]</sup> označil dějiny archivnictví jako „popelku“ stojící mezi obory.<sup>3]</sup> Jeho označení se zdá být velice trefné, jelikož v českém prostředí až na pár světlých výjimek<sup>4]</sup> nespátřilo světlo světa mnoho kvalitních, monograficky zpracovaných syntéz věnujících se dějinám jednotlivých archivů jakožto svébytných institucí. To se týká i archivů bývalého Východočeského kraje, jež se, až do vydání této recenzované publikace, v převážné většině nedočkaly svého souhrnného zpracování. Druhým dechem je ovšem nutné podotk-

1] Z jeho prací věnujících se dějinám československého archivnictví, a to zejména v letech 1918–1939, zmiňme např. Tomáš VELIČKA, *Archivnictví v meziválečném Československu (1918–1939): středoevropské kontexty-politika-profesionalizace*, Ústí nad Labem 2023; TÝŽ, *Archivnictví jako profese? Úvahy nad definicí oboru v českých zemích v letech 1918–1938*, Sborník archivní práce (dále jen SAP) 73, č. 1, Praha 2023, s. 184–221; TÝŽ, *Archivní vzdělávání v Československu 1918–1938: sudetoněmecké souvislosti*, Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy 61, č. 2, 2021, s. 11–36; TÝŽ, *Sudetoněmecké archivnictví v meziválečném Československu (první krok na dlouhé cestě ke vzniku syntézy)*, SAP 71, č. 2, 2021, s. 331–397.

2] Tomáš VELIČKA, *Dějiny archivů a archivnictví jako téma. Podněty a stav výzkumu*, Český časopis historický 121, č. 3, 2023, s. 781–805.

3] Tamtéž, s. 782.

4] Srov. zejm. Josef KOLLMANN, *Dějiny ústředního archivu českého státu*, Praha 1992; Ivan ŠTARHA, *Moravský zemský archiv v Brně 1839–1989. Dějiny ústavu*, Brno 2003; František HOLEC, *Archiv hlavního města Prahy: kapitoly z dějin 1851–2001*, Praha 2006; Milena BĚLIČOVÁ, *Archiv Národního muzea v 19. století*, Praha 2023; Miloslav SOVADINA, *Dějiny okresního archivu Česká Lípa*, Ústí nad Labem 1997 nebo Marta MEDKOVÁ, *50 let Státního okresního archivu Opava*, Opava 2007.